

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: СТРАТЕГІЯ ТА ТАКТИКА

Глинська Н. В., Рєпіна Ю. С.

ВСТУП

Воєнний стан в Україні ускладнив виконання завдань кримінального провадження, які визначені ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), та став викликом для національної кримінальної юстиції. Відповідно до ст. 7 КПК України зміст та форма кримінального провадження в умовах воєнного стану повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження з урахуванням особливостей здійснення кримінального провадження, визначених Розділом IX-1 «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану» КПК України. За понад два з половиною роки з початку повномасштабного вторгнення рф до КПК України було тридцять разів внесено зміни – спроби оперативно усунути законодавчі прогалини в регулюванні кримінального провадження в умовах воєнного стану. Водночас, зокрема, «під час застосування положень ст. 615 КПК України слідчий, прокурор обов’язково мають зазначати у відповідних документах (постановах, клопотаннях), чому немає об’єктивної можливості дотриматися стандартного порядку проведення процесуальних дій¹». Також необхідно зазначити, що обрання цифровізації кримінального провадження (далі – ЦКП) одним із основних векторів трансформації кримінальних процесуальних правовідносин повністю відповідає об’єктивній реальності та обумовлюється чисельністю позитивних очікувань для національної кримінальної юстиції після її запровадження. Останні – різнопланові чи різноспрямовані, такі що є цінними як у контексті забезпечення гарантій справедливої процедури, зокрема, права доступу до правосуддя, прозорості, швидкості та оперативності, так і в контексті інтегрального публічного інтересу щодо підвищення

¹ Яновська О. Кримінальний процес під час воєнного стану: корективи, внесені війною в здійснення кримінальних проваджень. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1352467/>

ефективності діяльності суб'єктів кримінального провадження при вирішенні його завдань. Це обумовлює доцільність екстраполювання на процес ЦКП популярної у світі концепції ризик-орієнтованого підходу (далі – РОП) як засобу зниження ризику виникнення кризових явищ і розроблення державних програм у галузі ЦКП із запобігання небажаним подіям і їх ліквідації (далі – РОП ЦКП). Взагалі РОП використовується у світі вже понад тридцять років у багатьох сферах діяльності. Суть зазначеного підходу полягає в обчисленні ризиків для кожного конкретного потенційно небезпечного об'єкта з урахуванням усіх джерел небезпек, чинників і обставин, що сприяють виникненню та розвитку небезпеки.

1. Поняття управління ризиками цифровізації кримінального провадження як етапу реалізації ризик-орієнтованого підходу

Беручи до уваги інтрузивний характер кримінального провадження, запровадження цифрових технологій у таку царину має бути контрольованим та виваженим з огляду на пов'язані із діджиталізацією потенційні чи імовірні негативні наслідки, приховані небезпеки для охоронюваних законом цінностей. Як правило, кожне явище у цивілізованому суспільстві має дві сторони: позитивну і негативну. Ба більше, саме цифрові технології в яскравих кольорах здатні проілюструвати це твердження. З одного боку, їх масштабне впровадження в загальносоціальному форматі обіцяє якісний прогрес щодо усіх напрямів суспільного буття та звільнення людей від рутинної праці. А з другого, супутні цифровізації проблеми у разі її не контрольованості здатні звести нанівець увесь очікуваний позитивний ефект². На наше переконання, ризикованим видається реалізації процесу ЦКП майже за всіма напрямками, як то перехід до електронного документообігу в царині кримінального провадження, запровадження єдиної інтегрованої (розумної) електронної системи органів кримінальної юстиції, поєднаної із загальнодержавними електронними реєстрами та базами даних (електронного кримінального провадження (ЕКП)), переведення процесуальної комунікації учасників кримінального провадження (створення єдиної цифрової платформи для комунікації) в електронну форму, роз-

² Глинська Н. В. Ризик-орієнтований підхід до цифровізації кримінального провадження: окремі питання концептуалізації. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (3 листопада 2023 року) / упор. Р. М. Шехавцов. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. С. 58–67.

ширення цифрового сегмента під час проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, використання (чи оперування) цифровою інформацією у доказуванні, розширення дистанційного правосуддя, використання технології штучного інтелекту в кримінальному провадженні³.

Невипадково Консультативна рада європейських суддів (далі – КРЕС) у своєму свіжому Висновку № 26 (2023) від 1 грудня 2023 року «Рухаючись вперед: використання асистивних технологій у судочинстві»⁴ не лише позначила позитивні ефекти диджиталізації царини правосуддя, але й надала перелік ризиків, які неодмінно супроводжують переваги використання асистивних, тобто допоміжних технологій, під час здійснення правосуддя. Зокрема, КРЕС застерігає від того, що технологія не повинна використовуватися для прогнозування рішення окремого судді, а також зауважує, що технології не повинні знеохочувати або перешкоджати критичному мисленню суддів. Що більше, у документі наголошується на існуванні загрози для інституційної незалежності судової влади, оскільки процес ухвалення рішень може опинитися у руках тих, хто розробляє інструменти обробки даних⁵.

Отже, впровадження РОП передбачає оцінювання ризику (кількісне та якісне), тобто визначення ймовірності виникнення тих чи інших надзвичайних ситуацій та спричинених ними збитків⁶.

³ Глинська Н.В., Клепка Д.І. Цифровізація кримінального провадження: окремі аспекти концептуалізації (частина 1). *Питання боротьби зі злочинністю* / редкол.: В. С. Батиргареева (голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2022. Вип. 43. С. 24-44. URL: <http://pbz.nlu.edu.ua/issue/view/15815>

⁴ Висновок № 26 (2023) Консультативної ради європейських судів: Рухаючись вперед: використання асистивних технологій у судочинстві (Страсбург, 1 грудня 2023 року). URL: <https://hcj.gov.ua/page/vysnovky-krives>

⁵ Штучний інтелект і технології можуть значно допомогти у роботі суддям, але не замінити їх, – Висновок КРЕС (28 грудня 2023 р.). URL: <https://ccu.gov.ua/novyna/syug-shtuchnyy-intelekt-i-tehnologiyi-mozhut-znachno-dopomogty-u-roboti-suddyam-ale-ne>

⁶ Ризик-орієнтований підхід як нова парадигма системи. Управління техногенно-екологічною безпекою. URL: https://www.nas.gov.ua/text/pdfNews/Hrechaniinov_radiointerview_HolosKyieva.pdf

Суспільне значення ризик-орієнтованого підходу можна порівняти із відкриттям мікроскопа, який дозволив деталізувати макросвіт, визначити його складові. Ризик-орієнтований підхід висвітлює таємний світ небезпек, робить запобіжні заходи більш осмисленими і цілеспрямованими. Загальний принцип РОП полягає у тому, що при наявності підвищених ризиків повинні застосовуватися посилені заходи контролю та мінімізації ризиків. Чим вищий ризик – тим надійнішими повинні бути методи для їх уникнення» [Данілова Е. І.

Стосовно діджиталізації царини кримінального судочинства, то РОП, як би спершу не склалось враження про акцент лише на негативній стороні цього явища, навпаки, може стати її каталізатором. Впровадження РОП ЦКП допоможе оцінити ризики, розробити й впровадити ефективні заходи з їх уникнення та мінімізації, а отже визначити й реалізувати пріоритетні напрями ЦКП.

Обмеженість обсягу цієї роботи, на жаль, не дозволяє предметно дослідити сутність РОП та основні аспекти його екстраполяції на процес ЦКП. Тому ми лише коротко позначимо, що результати проведеної нами наукової розвідки цього питання свідчать про те, що структуру РОП ЦКП, яка обумовлена його системним характером, складає сукупність взаємопов'язаних та взаємозумовлених етапів (елементів), поступова послідовна реалізація яких забезпечує ефективність відповідної діяльності. При цьому РОП ЦКП характеризується повторюваністю етапів, тобто застосовується циклічно та допомагає у встановленні стратегії з періодичним коригуванням тактики досягнення поставлених цілей. Основними елементами (етапами) цього процесу є наступна сукупність елементів, що перебувають між собою у системному зв'язку: ризик-аналіз, оцінка та управління ризиками ЦКП. Далі ми проведемо дослідження можливостей та визначимо стратегічний та тактичний напрями управління ризиками цифровізації кримінального провадження в умовах воєнного стану в Україні. Ще раз наголосимо на тому, що під час воєнного стану не можна нехтувати загальними засадами кримінального провадження⁷.

Кульмінаційним етапом реалізації РОП ЦКП є управління ризиками, виявленими на тому чи іншому напрямі ЦКП. Цей етап передбачає вжиття заходів, що полягають у своєчасному реагуванні на ризик шляхом мінімізації або усунення чинників, які призвели або можуть призвести до їх виникнення, а також наслідків прояву таких ризиків, та складається з наступних елементів:

Методологія ризик-орієнтованого підходу до управління економічною безпекою підприємства. «*Modern Economics*». [Електронне наукове фахове видання]. 2018. № 12. С. 61–68. URL: <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/07/Danilova-E.-I..pdf>

⁷ Яновська О. Кримінальний процес під час воєнного стану: корективи, внесені війною в здійснення кримінальних проваджень. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1352467/>

а) прийняття цифрового рішення як основного правового засобу керування⁸ ризиками ЦКП;

б) реалізація прийнятого цифрового рішення (рішень) (впровадження цифрових змін в законодавство, реалізація процесуальних рішень у конкретному провадженні);

в) моніторинг – контроль за вжитими заходами (аналіз ефективності вжитих заходів; вжиття в разі потреби додаткових або повторних заходів).

За своєю природою етап, що розглядається, являє собою процес видозмінювання ризику, який може охоплювати:

– уникнення ризику⁹ прийняттям рішення не розпочинати чи не продовжувати діяльність, яка призводить до ризику;

– взяття на себе чи збільшення ризику, щоб скористатися можливістю¹⁰;

– усунення джерела ризику;

– змінення правдоподібності;

– змінення наслідків;

– розділення ризику¹¹ з однією чи кількома іншими сторонами;

– збереження ризику на підставі обґрунтованого рішення.

При цьому оброблення ризику стосовно негативних наслідків іноді називають «пом'якшенням ризику», «усуненням ризику», «запобіганням ризику» та «зниженням ризику». Разом з тим оброблення ризику може створювати нові ризики чи видозмінювати наявні ризики.

⁸ Керування ризиком – це скоординовані дії щодо спрямування та контролювання дій стосовно ризику.

⁹ Уникнення ризику – обґрунтоване рішення про неучасть у діяльності чи вихід з діяльності з тим, щоб не зазнати конкретного ризику, може ґрунтуватися на результаті оцінювання ризику та/або правових і регуляторних вимогах.

¹⁰ Можливою опцією є утримування ризику – прийняття потенційних вигод від здобутку чи втрат від збитків, зумовлених конкретним ризиком, яке охоплює прийняття залишкових ризиків, тобто ризику, що залишається після його оброблення (може охоплювати неідентифікований ризик, його також можуть називати «Утримуваним ризиком»).

¹¹ Розподілення ризику – це вид оброблення ризику, що передбачає погоджене розділення ризику з іншими сторонами. При цьому: (1) правові чи регуляторні вимоги можуть обмежувати, забороняти чи зобов'язувати розподілення ризику, (2) розподілення ризику можна проводити через страхування чи інші методи, (3) ступінь, у який розподіляють ризик, може залежати від надійності та чіткості положень, прийнятих щодо розподілення, (4) передавання ризику є однією з форм розподілення ризику.

Отже, умовно можна зазначити, що на завершальному етапі РОП ЦКП приймається, перш за все, рішення щодо принципової допустимості певного ризику у контексті конкретних обставин (зокрема, соціального, правового та фактичного характеру). Наразі ілюстрацією підстав для прийняття остаточного рішення щодо заборони використання певних цифрових технологій є підхід, запропонований в ЄС, відповідно до якого технології штучного інтелекту (далі – ШІ) із неприпустимим ризиком (а це всі системи ШІ, які вважаються явною загрозою для безпеки, існування та прав людей) забороняються¹². На нашу думку, це яскравий приклад реакції на рівень ризику.

У квітні 2021 р. Європейська комісія вперше запропонувала нормативне регулювання ШІ в ЄС¹³. Парламент хоче встановити технологічно нейтральне, єдине визначення ШІ, яке можна було б застосовувати до майбутніх систем ШІ, а пріоритетом визначено забезпечення відповідності систем ШІ критеріям: (1) безпечності, (2) прозорості, (3) доступності для відстеження, (4) недискримінаційності, (5) екологічної чистоти, (6) контрольованості людьми. Так, системи ШІ, які можна використовувати в різних додатках, аналізуються і класифікуються відповідно до ризику, який вони представляють для користувачів. Рівень ризику (неприйнятний, високий, обмежений тощо) – це критерій для посилення рівня регулювання:

1) системи ШІ з неприйнятним ризиком – це системи, які вважаються загрозою для людей і будуть заборонені. Вони включають: когнітивно-поведінкове маніпулювання людьми або окремими вразливими групами (наприклад, голосові іграшки, які заохочують небезпечну поведінку дітей); соціальний рейтинг (ранжування людей за будь-якими класифікаційними ознаками, такими як поведінка, соціально-економічний статус, особистісні характеристики); біометричну ідентифікацію та категоризацію людей; системи біометричної ідентифікації в режимі реального часу та віддалені (наприклад, розпізнавання обличчя).

¹² Репіна Ю.С. Етапи нормативного врегулювання використання технологій штучного інтелекту в кримінальній юстиції в Європейському Союзі та в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. [Електронне наукове фахове видання]. 2024. №. 1. С. 629–634. URL: http://isei.org.ua/1_2024/152.pdf

¹³ EU AI Act: First Regulation on Artificial Intelligence / European Parliament website [News. Updated: 14-06-2023 – 14:06]. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20230601STO93804/eu-ai-act-first-regulation-on-artificial-intelligence>

Водночас для правоохоронних цілей можуть бути дозволені деякі винятки. Зокрема, системи дистанційної біометричної ідентифікації «в режимі реального часу» будуть дозволені в обмеженій кількості для серйозних випадків, а системи дистанційної біометричної ідентифікації – розслідування тяжких злочинів і лише після дозволу суду;

2) системи ШІ, які негативно впливають на безпеку або фундаментальні права, вважатимуться системами ШІ з високим ризиком і поділятимуться на дві категорії: (а) системи ШІ, що використовуються в продуктах, які підпадають під дію Директиви Європейського парламенту і Ради 2001/95/ЄС від 3 грудня 2001 року «Про загальну безпечність продуктів» і включають іграшки, авіацію, автомобілі, медичне обладнання та ліфти; (б) системи ШІ, що належать до специфічних сфер, які повинні бути зареєстровані в базі даних ЄС: управління та експлуатація критичної інфраструктури; освіта та професійна підготовка; зайнятість, кадровий менеджмент/ управління персоналом та доступ до самозайнятості; доступ і користування основними приватними послугами та державними послугами та пільгами; правоохоронні органи; управління міграцією, справами щодо біженців та прикордонним контролем; допомога при інтерпретації та застосуванні законодавства.

Усі системи ШІ з високим рівнем ризику будуть оцінюватися перед виведенням на ринок, а також протягом усього життєвого циклу;

3) універсальний та генеративний ШІ (генеративний ШІ – такий, як ChatGPT), повинен відповідати вимогам прозорості щодо: а) розкриття інформації про те, що контент створено ШІ, б) розробки моделі, яка запобігає створенню незаконного контенту, в) публікації резюме захищених авторським правом даних, що використовуються для навчання.

Високоєфективні моделі ШІ загального призначення, які можуть становити системний ризик, такі як досконаліша модель ШІ GPT-4, повинні будуть пройти ретельну оцінку, а про будь-які серйозні інциденти необхідно буде повідомляти Європейську комісію;

4) системи ШІ з обмеженим ризиком повинні відповідати мінімальним вимогам щодо прозорості, що дозволить користувачам приймати обґрунтовані рішення. Після взаємодії з програмами користувач зможе вирішити, чи хоче він продовжувати нею користуватися. Користувачі повинні бути обізнані, коли вони взаємодіють зі ШІ. Сюди входять системи ШІ, які генерують або

обробляють/маніпулюють зображення(м), аудіо-/відеоконтент(ом), наприклад, дипфейк(ам)и.

Проголошується, що після затвердження це будуть перші у світі правила в галузі ШІ, адже системи ШІ мають контролюватися людьми, а не машинами для того, щоб запобігти негативними наслідкам¹⁴.

У разі прийняття рішення про доцільність управління ризиком обираються відповідні засоби – заходи, що видозмінюють ризик і охоплюють будь-які процеси, політику, технічні прийоми, практику чи інші дії. Втім ці заходи не завжди можуть спричинити передбачене чи припустиме видозмінення.

Таким чином, на цьому етапі відбувається процес вибору та застосування методів (попередження, передачі, фінансування [ризиків] тощо), які змінюють рівень ризику, передбачається вибирання та погоджування одного чи кількох прийнятних варіантів, що дають змогу змінити імовірність виникнення ризиків, впливи ризиків або і те і друге, а також запровадження цих варіантів.

Повертаючись до царини кримінального провадження, відмітимо, що способи управління ризиками в царині ЦКП є різнорівневими та різноаспектними, адже включають в себе широке коло засобів різного характеру (правового, організаційно-технічного, наукового, адміністративного тощо) та рівня (міжнародний, загальнодержавний, відомчий тощо), втім в нашій науковій розвідці ми зосередимось переважно на правовому аспекті феномену, що розглядається.

Позначимо, що основним правовим засобом управління ризиками в царині ЦКП є обґрунтування та прийняття на підставі аналізу ризикованої ситуації управлінського рішення, назвемо його умовно «цифровим правовим рішенням». Під останнім ми тут і далі будемо розуміти: 1) на стратегічному (правотворчому) рівні – унормування впровадження тих чи інших цифрових технологій у кримінальну процедуру, рівно як і створення/вдосконалення нормативного механізму «адаптації» кримінального провадження до цифрового середовища; 2) на тактичному (правозастосовному) рівні – реалізацію правозастосовником наданої законом дискреції при прийнятті процесуальних рішень з цифрових питань у конкретній правовій

¹⁴ Див. дод.: Репіна Ю. С. Етапи нормативного врегулювання використання технологій штучного інтелекту в кримінальній юстиції в Європейському Союзі та в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. [Електронне наукове фахове видання]. 2024. №. 1. С. 629–634. URL: http://lsei.org.ua/1_2024/152.pdf

ситуації. Прийняття цифрового рішення на правотворчому чи правозастосовному рівні у встановленій законом формі по суті і є квінтесенцією процесу керування ризиком ЦКП та завершує такий процес, одночасно враховуючи попередні стадії.

Щодо аксіологічного виміру управління ризиками цифровізації кримінального провадження. Дослідження будь-яких явищ в координатах кримінального провадження, зокрема управління ризиками ЦКП, є потрібним лише у контексті їх впливу на досягнення необхідного правового результату¹⁵. Тож всі здобутки, що прогноуються чи очікуються від ЦКП, для їх позитивної характеристики в межах кримінальної процедури мають співвідноситись (корельювати) із правовими цінностями¹⁶, що визначають мотивацію відповідної правотворчої чи правомірної правозастосовної діяльності суб'єкту (адже саме цінності є своєрідним імпульсом, який зумовлює активність індивіда у правовій матерії¹⁷).

¹⁵ Аксіологічний підхід полягає в зосередженості на цінностях як загально-значущих принципах, які визначають людську діяльність і мотивацію правової поведінки. Головним змістом даного підходу є аналіз різних ціннісних аспектів правової реальності. У рамках даного підходу важливо розмежувати норми і цінності, як загальнокультурні, так і специфічно правові, виявити їх ієрархію. Аксіологічний підхід дозволяє міркувати про різні типи праворозуміння в рамках різних правових систем залежно від того, яка реальна роль права в житті різних спільнот... завдяки аксіологічному підходу можна розкрити сутнісно-змістовний аспект сприйняття права в різних правових системах, що, у свою чергу, дозволяє виявити закономірності їх формування та механізм функціонування [Данильян О. Г. *Методологія наукових досліджень* : підручник. Харків : Право, 2019. С. 197–198.].

¹⁶ У найбільш загальному вигляді, під цінностями розуміють певні духовні та матеріальні об'єкти, що володіють позитивною або негативною значущістю. Слід зазначити, що в питанні правових цінностей таке визначення варто звузити до об'єктів, які володіють позитивною значущістю. Так, явища і феномени з негативною значущістю в правовому полі набувають статусу антицінностей (наприклад, злочинність) або ціннісних деформацій (приміром, правовий нігілізм) [Разметаєва Ю. С. *Правові цінності: природа і особливості. Правова доктрина – основа формування правової системи держави* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. "Правова доктрина України", Харків, 20–21 листоп. 2013 р. / Нац. акад. прав. наук України. Харків, 2013. С. 183–186. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/7161>]

¹⁷ Чорнописька В. Проблема дефініції “правових цінностей” у сучасному науковому дискурсі *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія : “Юридичні науки”*. Т. 7, № 1, 2020. С. 89–93. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2020/may/21490/17.pdf>

Своєю чергою, саме правові цінності полягають в основі конкретних законних інтересів на забезпечення чи охорону яких спрямовано кримінальне провадження¹⁸. Аналогічно й усі ризики ЦКП для розв'язання питання щодо їх допустимості теж мають співвідноситись із тими цінностями та інтересами, забезпечення яких може бути поставлено під загрозу. Розвиваючи тезу про співвідношення ризику з категорією «інтерес», наведемо висловлену в правовій літературі думку про те, що «...інтерес входить до суб'єктивної ознаки ризику. Вибір і прийняття рішення є результатом вольового зусилля, яке формується не тільки під впливом усвідомлення факторів ризику, визначення ступеня ймовірності та рівню ризику, передбачення можливих результатів своєї діяльності (інтелектуальний критерій), а й врахування потреб, інтересів та знання можливостей. Отже, інтерес є однією із детермінант вольового процесу, входить до вольового критерію суб'єктивного складника ризику»¹⁹.

Зауважимо, що наскільки багатовекторним в аксіологічному вимірі є значення більшості позитивних підсумкових (вирішення справи у розумний строк, законне та обґрунтоване судове рішення) чи поточних (свочасне проведення процесуальної дії, забезпечення права на захист під час ознайомлення з матеріалами справи тощо) позитивних ефектів ЦКП, настільки багатовекторними є можливі негативні правові наслідки, пов'язані з конкретними аспектами ЦКП. Так, зокрема, безпекові ризики оперування цифровими доказами зачіпляють майже всі базові інтереси кримінальної процедури – від втрати доказової цінності зібраної інформації, відповідно зниження ефективності досудового розслідування, до непропорційного втручання в права особи під час цифрового доказування. Наприклад, непропорційне втручання під час цифрового розслідування у право особи на приватність через недотримання встановленого законом балансу (сумірності втручання) може завдати непомірної шкоди як

¹⁸ Не ставлячи перед собою завдання докладного наукового аналізу питання співвідношення правових цінностей та інтересів, зауважимо що в цьому сенсі нам імпонує підхід О.М. Дуфенюк, яка зазначає, що «...відмінність між цінностями та інтересами полягає у тому, що перші є по суті першоджерелом для появи других. Цінності мають фундаментальне значення, тоді як інтерес презентує реалізацію їх у практичному житті» [Дуфенюк О. М. Правові механізми забезпечення балансу приватних та публічних інтересів у кримінальному провадженні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип. 4 (45). С. 117–122.].

¹⁹ Великанова М. Співвідношення ризику з інтересом та правовідношенням. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 8. С. 10–14.

правам особи, так і інтересам розслідування (через ризик можливої втрати доказового значення цифрової інформації). Варто пригадати, що новелою КПК України є право суду обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них, у порядку отримання показань, визначеного ст. 615 цього Кодексу. А відповідно до ч. 11 ст. 615 КПК України показання, отримані під час допиту свідка, потерпілого, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації. Власне, у цій частині сучасний КПК повернувся до моделі КПК 1960 року, де протоколи допитів свідків на слідстві дуже часто замінювали собою їх показання, надані суду наживо²⁰. Адже норма кримінального процесуального закону про те, що суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання або які були отримані в порядку, передбаченому ст. 225 «Допит під час досудового розслідування в судовому засіданні» КПК України, – це одне з найвагоміших надбань КПК України 2012 року²¹.

Видається, всі імовірні небезпеки ЦКП за якісною характеристикою можна класифікувати залежно від характеру інтересів, яким може бути завдана шкода на такі основні групи: непропорційне втручання в права та свободи особи; перешкоджання ефективній реалізації прав та законних інтересів; недотриманням основних компонент належної правової процедури (через певне спрощення, уникнення обрядності, гласності); зниження ефективності досудового розслідування; недостовірне встановлення обставин справи та ін. При цьому така класифікація є умовною, адже в реальній правовій діяльності вказані ризики тісно переплітаються і являють собою складний комплекс причинно-наслідкових зв'язків.

Це іманентно обумовлює необхідність на етапі оцінки ризиків конкретного цифрового рішення визначити ті цінності кримінальної

²⁰ Кудрявцев О. Кримінальне судочинство: трансформації воєнного часу. *Юридична Газета online*. 2023. 31 серп. № 9–10 (767–768). URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/kriminalne-sudochinstvo-transformaciyi-voennogo-chasu.html>

²¹ Яновська О. Кримінальний процес під час воєнного стану: корективи, внесені війною в здійснення кримінальних проваджень. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1352467/>

процедури, які потенційно є найуразливішими у контексті його реалізації, та відповідно на основі певних балансувальних механізмів забезпечувати нівелювання чи зниження таких ризиків. При цьому означена кореляція не є самоціллю, а виступає як необхідний етап вирішення питання про допустимість та рівень конкретного ризику, що супроводжує процес ЦКП, та обрання засобів керування ним. Інакше кажучи, при прийнятті будь-якого цифрового правового рішення необхідним є зважування позитивних здобутків використання в кримінальному провадженні тієї чи іншої цифрової технології з рівнем ризику можливого завдання шкоди тим же самим чи іншим охоронюваним законом цінностям (на мікрорівні – у ракурсі ситуаційної конкретики кримінального провадження; на макрорівні – стосовно загальної допустимості ризику певної якісної та кількісної визначеності у контексті всієї кримінальної процедури як соціального інституту). При цьому ланцюг зважування позитивного та можливого негативного ефекту як своєрідний тест на пропорційність, який на думку сучасних дослідників має універсальний правовий характер²²,

²² Зміст тесту на пропорційність сучасні правники komponують критеріями: (1) *належності* (відповідності обраних засобів меті); (2) *необхідності* (вибір форми втручання здійснюється, коли інші, менш обтяжливі форми втручання, будуть неефективними); (3) *розумності* (ретельного зважування конфліктних інтересів, «балансування» між суспільним та приватним інтересами з тим, щоб використані засоби були пропорційними очікуваному результату, збиток приватній особі відповідав вигоді уряду щодо досягнення поставленої мети) [Гловюк І. В. Пропорційність та механізм кримінально-процесуального регулювання: теорія і практика. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування*: колективна монографія / за заг. ред. Ю. П. Аленіна; відпов. за вип. І. В. Гловюк. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 12–39 ; Погребняк С. П. Тест на пропорційність. *Юрист України*. 2013. № 2. С. 5–10; Юдківська Г. Принцип пропорційності в системі захисту прав людини. *Слово Національної школи суддів України*. 2015. № 4(13). С. 118–123 та ін.].

При цьому в правовій літературі справедливо наголошують на подвійну природу принципу пропорційності, оскільки останній є як принципом правообмеження, так і принципом балансування. Шевченко С.В. акцентує увагу на тому, що «Така двоїста природа принципу пропорційності слугує доказом універсального характеру цього принципу. Саме двоїста природа принципу пропорційності є ключовим фактором, який розширює сферу його потенційної реалізації у правозастосуванні, а також визначає вектори розвитку для його функціонального тлумачення в доктрині права, тобто окреслює зміст принципу пропорційності через його функції в праві. Принцип пропорційності може бути застосований у будь-якій галузі права, в межах якої певний уповноважений суб'єкт, наприклад, законодавець чи суддя, повинен забезпечити: по-перше, дотримання балансу між приватними та публічними інтересами (принцип балансування); по-друге, визначення розумного співвідношення між легітимним обмеженням прав та свобод людини та метою, яку необхідно досягти, застосовуючи таке обмеження (принцип правообмеження)

не є прямолінійним та потребує ранжування цінностей кримінальної процедури.

У межах парадигми принципу верховенства права людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави (ст. 8 КПК України), а справедливість (матеріальна та процедурна) виступає аксіологічним виміром та метою сучасної кримінальної процедури. При цьому досягнення такої мети відбувається завдяки системній реалізації об'єктивно взаємопов'язаних між собою завдань, визначених у статті 2 КПК України, що за своєю суттю є стратегічними напрямками реалізації кримінальної процедури. Ними є: захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. Кожна з позначених стратегічних складових кримінальної процедури «опікується» певною правою цінністю (має певний аксіологічний вимір) чи є «прикладом юридично значимого позитивного інтересу»²³.

[Шевченко С. В. Принцип пропорційності у вітчизняній доктрині права: дискусійні та малодосліджені аспекти. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2019. Том 30(69) С. 103–110, 104–105.]. Як влучно в контексті універсальності розглядуваного явища зазначає німецький правознавець М. Вебер, сумірність є не лише всезагальним принципом, а й методом створення права, який заснований на раціональному осягненні явищ життя [Євтошук Ю. О. Принцип пропорційності як необхідна складова верховенства права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Університет економіки та права «КРОК». Київ, 2015. С. 37.]. Тож принцип пропорційності як метрологічна основа є цілком дотичним до питань оцінки ризиків ЦКП під кутом зору розумної домірності гіпотетично можливого обмеження тих чи інших охоронюваних цінностей із позитивними очікуваннями на тому чи іншому зрізі ЦКП.

²³ Тітко І. А. Нормативне забезпечення та практика реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 – Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : 2016. С. 27.

Як зазначає І. Тітко, «... хоча текстуально у ст. 2 КПК використання терміна «інтерес» є разовим, проте усі перелічені положення є не що інше, як процесуальні інтереси тих чи інших учасників кримінального провадження. Так, формулювання «захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона

При цьому, відзначаючи неодмінне пріоритетне значення прав людини та основоположних свобод у кримінальному судочинстві, не можна забувати про те, що під час кримінальної процесуальної діяльності вирішується й комплекс інших, не менш важливих завдань правосуддя, пов'язаних з розкриттям вчиненого кримінального правопорушення та адекватного вирішення питання про покарання винного. З огляду на органічний взаємозв'язок завдань забезпечення державою прав та законних інтересів особи, залученої в орбіту кримінального провадження, в тому числі потерпілого, з розкриттям злочину та справедливим покаранням винного, саме публічне начало кримінальної процедури обслуговує не тільки суспільний інтерес, а й індивідуальні інтереси. Адже, як влучно зазначає П. Рабінович, публічний інтерес у громадянському суспільстві тією чи іншою мірою є сукупністю приватних інтересів окремих громадян, зведених до спільного знаменника, а реалізація такого інтересу нерідко вимагає участі соціуму (держави)²⁴.

Зокрема, швидке, повне та неупереджене розслідування та судовий розгляд є тим механізмом, за допомогою якого забезпечуються права осіб. Тож недопустимим є протиставлення та конкуренція між публічними та приватними інтересами. В цьому контексті наведемо влучну тезу-уточнення Н. Оніщенко про те, що оголошення магістральною проблемою сьогодення прав людини, визнання інтересів

прав та свобод учасників кримінального провадження» поєднує в собі як загальнодержавний інтерес боротьби зі злочинністю, так і приватні інтереси учасників учасників кримінального судочинства, щодо охорони їх прав та свобод. Забезпечення Забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування спрямовано на реалізацію публічного інтересу щодо оперативності діяльності правоохоронних органів, та приватного інтересу підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, який полягає у вирішенні питань, що їх безпосередньо стосуються, протягом розумних строків. Безспірним інтересом суспільства є притягнення до відповідальності кожного, хто вчинив кримінальне правопорушення (при цьому інтерес правопорушника полягає у тому, щоб відповідальність була співрозмірна вині). Як держава, яка визначає себе правовою, так і її громадяни, зацікавлені в тому, щоб жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [Там само, С. 34–35].

²⁴ «...більшість інтересів, які, здавалось би, є суто індивідуальними (“приватними”), є водночас і соціальними, як за історичними передумовами їх формування, так і за засобами, інструментами їх задоволення. Сам процес реалізації (та й, до речі, захисту) “приватних” інтересів зачіпає, так чи інакше, й інтереси, потреби інших учасників суспільного життя, а отже, є, зазвичай, процесом соціальним – “публічним”» [Рабінович П. Природне право: діалектика приватного й публічного. *Право України*. 2004. № 9. С. 61–63.].

особистості більш вагомими порівняно з інтересами суспільства і держави є класичним постулатом доктрини громадянського суспільства, однак це не означає і не може означати послаблення ролі держави у захисті й охороні особистості, адже особистість не в змозі розв'язувати проблему власної безпеки та поновлення прав, які порушені скоєнням злочину²⁵.

Доречним також навести результати, до яких дійшла О. Дуфенюк в перебігу наукової розвідки проблеми пошуку механізмів забезпечення балансу приватних та публічних інтересів у кримінальному провадженні. Зокрема, авторка виснує про те, що повний баланс як і повна справедливість є соціальним ідеалом, до якого тяжіє система кримінального правосуддя у правовій демократичній державі, але в кожному конкретному випадку є тільки певна міра, ступінь наближення до нього. І це пояснюється не тільки мінливістю та багатоманітністю правових відносин, індивідуальністю кожної справи, але й різним трактуванням цінностей, інтересів, різними очікуваннями сторін від системи кримінального правосуддя. У рамках кримінального провадження відбувається складна дифузія публічного та приватного інтересу, а тому будь-яке намагання їх роз'єднати, протиставити – задалегідь приречене на поразку. Іншими словами, не повинно бути крайнощів із категорії «все або нічого». Реалізація балансу приватних та публічних інтересів у кримінальному провадженні характеризується універсальністю, динамічністю, поліструктурністю, забезпеченістю, диференційованістю, контекстуальністю та прозорістю. Комплексне поєднання цих якісних характеристик творить середовище для аксіологічного дуалізму та виконання на його основі завдань кримінального провадження²⁶.

Тож реалізацію кримінальним процесом свого призначення в сучасних умовах слід вбачати в певному компромісі, досягненні балансу між суспільними, державними та особистими інтересами, чи синхронізації захисту інтересів особи з інтересами суспільства та держави. У той час, як домінування державних інтересів обумовлює вияви обвинувального ухилу, надмірне розширення прав

²⁵ Оніщенко Н. М. Аксіосфера сучасної держави та сприйняття права в суспільстві: проблеми теорії. *Проблеми філософії права*. 2008–2009. Том VI–VII. С. 49–53.

²⁶ Дуфенюк О. М. Правові механізми забезпечення балансу приватних та публічних інтересів у кримінальному провадженні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип. 4(45). С. 117–122.

учасників процесу призводить до невинного звуження можливостей органів кримінального переслідування щодо розкриття злочину, а отже, й забезпеченню відновлення прав осіб, які постраждали від злочину (по суті, тих самих учасників).

Цілком очевидно, що така синхронізація чи аксіологічне «балансування» конкуруючих інтересів в кримінальному провадженні має відбуватись на етапі проектування кожного цифрового правового рішення, а критерієм правомірності такого рішення з урахуванням РОП виступає правова засада розумності, як певна квінтесенція ідеї соціального компромісу між різними законними інтересами²⁷.

²⁷ Категорія «розумність» належить до функціонально значущих елементів системи правового регулювання, широко та багатогранно використовується в міжнародному праві, національному законодавстві, а також в інтерпретаційній практиці. Остання має потужний гносеологічний і організаційно-управлінський потенціал, інтегрує в собі потенціал зваженого підходу до балансування конкуруючих в кримінальному процесі інтересів та має регулятивний вплив як на правотворчу діяльність, так і на правозастосовну діяльність. Так, зокрема, ст. 1 Загальної декларації прав людини (прийнятої на третій сесії Генеральної Асамблеї ООН резолюцією 217 А (III) від 10 грудня 1948 р.) проголошує: «Усі люди народжуються вільними та рівними у своїй гідності і правах. Вони наділені *розумом* (курсив наш – Н.Г.) і совістю та повинні поводитись один з одним у дусі братерства». Як приклад, що демонструє багатшарову картину правових конструкцій, що використовують категорію «розумність», може слугувати Цивільний кодекс України, в нормах якого йдеться про: розумну ціну та розумний строк (ст.ст. 672, 684, 704, 874), розумні витрати (ст.ст. 877, 878), розумні заходи, що вживаються для зменшення збитків (ст.ст. 616, 988), розумне ведення справ (ст. 122), розумне передбачення зміни обставин (ст. 652), а також інші випадки, в яких фактично йдеться про з'ясування мотивів розумності (ст. 634). Щодо сфери кримінального процесу слід зазначити, що термін «розумний» у словосполученнях з іншими поняттями активно застосовується в рішеннях ЄСПЛ, які є джерелом сучасного кримінального процесуального права (розумні підозра, сумнів, строки тощо). При цьому ЄСПЛ у своїй практиці визначає певні критерії розумності тих чи інших правових категорій. Так, зокрема, «розумна підозра» означає наявність фактів або інформації, які б переконали об'єктивного спостерігача в тому, що відповідна особа могла вчинити злочин. А термін «розумні строки» вже органічно вписався в національну правову матерію та отримав нормативну регламентацію в новому кримінальному процесуальному законодавстві (ст. 28 КПК України та ст. 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

Найважливішою якістю розумності є ефективність. Розумна поведінка є ефективною в тому сенсі, що гарантує визначений, заздалегідь відомий результат. У цьому аспекті розумність протистоїть випадку. Розумність виключає випадковий результат поведінки тому, що сама по собі як принцип ґрунтується не на випадкових фактичних обставинах, а на принципах, що мають у своїй основі знання. Отже, не виникає сумніву, що в цьому контексті розумність як інтелектуальна основа будь-якої цілеспрямованої, раціональної діяльності пронизує всю кримінальну процесуальну діяльність та безперечно дістає вияв у рішеннях, що

Якщо основною ідеєю розумності у площині ЦКП є максимальне можливе просування у бік цифровізації з мінімізацією чи упередженням усього спектру прогнозованих негативних ефектів до різних охоронюваних законом цінностей (інтересів), то неважко дійти висновку, що стандарти та засоби такого розумного правого механізму попередження ризиків ЦКП є різноплановими та похідними від правового механізму збалансування приватного і публічного інтересу в кримінальному провадженні.

Як відомо, проблема забезпечення збалансованості державних, суспільних та особистих інтересів стосується соціальної ефективності самого права та повинна вирішуватися насамперед на правотворчому рівні. Це стосується досконалості нормативної основи правового регулювання (відповідності юридичних норм загальносоціальним закономірностям, наявності відпрацьованих процедурних механізмів їх реалізації тощо). Збалансованість – це така якість кримінального процесуального закону, яка має кумулятивний характер та складається з системи певних якісних характеристик різнопланових норм кримінального процесуального закону: норм-цілей, норм-принципів, норм, що окреслюють межі дискреційних повноважень владних органів, та норм, що визначають процесуальний статус учасників процесу.

Слід погодитись із О. Дуфенюк, що "хоча доволі часто баланс інтересів асоціюється з пропорційністю, важливо не залишати поза увагою й інші правові механізми, від якісного функціонування яких залежить характеристика не технічної, а еквіпотенціальної рівноваги». На думку дослідниці, забезпечення балансу інтересів у кримінальному провадженні може реалізовуватися за допомогою саме системи правових механізмів, до якої вона відносить поміж пропорційного, також симетричний, компенсаційний, консенсуальний,

приймаються під час її реалізації. Адже вміння розумно мислити має особливо важливе значення в процесі підготовки, обґрунтування, прийняття та реалізації управлінських рішень, особливо в умовах дефіциту чи суперечливості інформаційних даних, що є притаманним для ситуацій прийняття рішень під час досудового провадження. Хоча розумність прямо закріплена в кримінальному процесуальному законі лише стосовно строків, вона побічно «вмонтована» в низку норм, що регламентують процесуальне становище учасників кримінального процесу, регламентації дискреційних повноважень тощо. Більш докладну наукову розвідку щодо засади розумності нами проведено на цих сторінках: Глинська Н. В. Концептуальні засади визначення та забезпечення стандартів доброякісності кримінальних процесуальних рішень : монографія. Київ : Істина, 2014. С. 417–444.

охоронний та інтерпретаційний механізми²⁸. Також корисними для нашої наукової розвідки є запропонований І. Тітко перелік законодавчих механізмів з управління конфліктом інтересів, серед яких: а) прогнозування можливих конфліктів і відповідно побудова нормативних конструкцій таким чином, щоб запобігти прояву конфлікту інтересів та б) надання нормативного інструментарію для управління конфліктами інтересів у рамках правозастосування²⁹.

Щодо проблематики балансування приватних та публічних інтересів при вирішенні цифрових питань кримінального провадження в практиці Європейського суду з прав людини. Зазначимо, що саме тема пошуку балансу приватних та публічних інтересів у кримінальній процедурі, в тому числі стосовно цифрових питань, є предметом розгляду Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд), який надає оцінку дотриманню такого балансу у контексті конкретної правової ситуації. Як правило, проблеми використання цифрових технологій? в рішеннях ЄСПЛ виникають у контексті оцінки дотримання конвенційних прав особи під час

²⁸ Дуфенюк О. М. Правові механізми забезпечення балансу приватних та публічних інтересів у кримінальному провадженні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип. 4(45). С. 117–122.

²⁹ Прикладом прогнозування можливих конфліктів і відповідно побудову нормативних конструкцій таким чином, щоб запобігти прояву конфлікту інтересів (принаймні в тих ситуаціях, де такий конфлікт діє деструктивно) може бути відмова законодавця у новому КПК України від положення, згідно з яким слідчий має право не виконувати окремі вказівки процесуального керівника, оскарживши їх до вищестоящего прокурора. На запобігання проявів конфлікту інтересів спрямована також законодавча робота з усунення колізій, прогалин, інших недоліків, систематизації, кодифікації законодавства тощо. У випадках коли законодавець передбачає конфлікт інтересів і об'єктивно не може йому запобігти, або, бачучи не лише деструктивні, а й конструктивні елементи такого конфлікту, не вважає за потрібне його усувати, завдання правотворця зводиться до надання методів мінімізації конфліктної ситуації правозастосовником та/або методів спрямування енергії конфлікту інтересів, так би мовити, «у мирне русло». Причому базові конструкції таких методів не є безпосереднім результатом розробок юриспруденції, а виявлені й описані передусім у рамках конфліктології (йї по суті є загальними для управління конфліктів у будь-якій сфері суспільного життя). Законодавство ж лише наповнює вже існуючу модель тим чи іншим змістом, що відповідає специфіці предмета правового регулювання [Тітко І. А. Нормативне забезпечення та практика реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 – Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : 2016. С. 77–79].

цифрового розслідування та доказування, а також при дистанційному провадженні. Адже, якщо ситуації дистанційного провадження, як нами зазначалось, іманентно можуть, зокрема знижувати ефективність забезпечення права особи на захист, то застосування цифрових слідчих дій (прослуховування телефонних розмов, перегляд електронних повідомлень) нерідко пов'язано із порушенням права особи на приватність. В результаті таких процесуальних дій особи, які здійснюють кримінальне провадження, отримують інформацію про приватне життя особи, що охороняється як Конституцією України, так і конвенційними стандартами.

Примітним є те, що ЄСПЛ у своїй прецедентній практиці зосереджується не на оцінці прийнятності доказів, зокрема цифрових, згідно з національним законодавством, а на процесуальних можливостях, відкритих для відповідача для оскарження способу їх отримання та використання як певних компенсаторних механізмах дотримання балансу приватних та публічних інтересів³⁰. ЄСПЛ звертається до наступних вимог для забезпечення справедливої процедури: збереження можливості оцінити якість доказів (тобто перевірити, «чи обставини, за яких вони були отримані, викликають сумніви щодо їх надійності та точності»³¹; збереження оскаржуваності (включаючи забезпечення «можливості оскаржити достовірність доказів і заперечувати їх використання»); і компенсація недоліків надійності шляхом введення підтверджувальних доказів (тобто сумнівні докази повинні бути оцінені в світлі підтверджувальних доказів)³². Оскільки законність отримання доказів і законне використання доказів залежать від інших основоположних прав, таких як право на повагу до приватного та сімейного життя, житла та кореспонденції (ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) (далі – ЄКПЛ), у контексті цього правила про докази ст. 6 ЄКПЛ тлумачиться в поєднанні з іншими відповідними фундаментальними правами, що можуть опинитись під загрозою.

Отже, прецедентне право щодо цифрових доказів часто закріплює комбіноване застосування статей 6 та 8 ЄКПЛ. По суті, Суд

³⁰ Case of Lee Davies v. Belgium (no. 18704/05, accept. July 28, 2009). §§ 40–54. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-93822>

³¹ Case of Dragojević v. Croatia (no. 68955/11, accept. 15 January 2015). § 129.52. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=002-10328>

³² Case of Prade v. Germany (no. 7215/10, accept. 3 March 2016). §§ 34–35. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-160990>

спочатку оцінює, чи призвело порушення іншого фундаментального права до появи незаконно отриманих доказів. По-друге, необхідна незалежна оцінка, якщо використання таких доказів у рамках загальної справедливості провадження призведе до порушення ст. 6 ЄКПЛ. Чим більше втручання в розслідування та повноваження влади, тим більше ЄСПЛ спостерігає за тим, які гарантії існують для запобігання зловживанню владою³³.

Порушення законності встановлюються завжди, коли закон або провадження не в змозі знайти баланс між правами обвинуваченого та обов'язком переслідування та успішного засудження³⁴. Часто це стосується ефективних гарантій для підозрюваного на досудовому етапі від втручання розслідування та належне документування подій, пов'язаних із обробкою доказів.

Суд наголошує, що закон повинен чітко вказувати обсяг дискреційних повноважень, наданих компетентним органам, і спосіб їх реалізації³⁵, особливо коли технологія, доступна для використання, постійно вдосконалюється³⁶. У рішенні по справі «Мелоун проти Сполученого Королівства» (*Malone v. The United Kingdom*) Суд стверджує, що суперечитиме верховенству права, якщо дискреційні повноваження, надані виконавчій владі чи судді, виражаються в термінах необмежених повноважень³⁷. У справі «Хан проти Об'єданого Королівства» (*Khan v. the United Kingdom*) суд постановив, що інтрузивні методи стеження повинні регулюватися законом, а не поліційними вказівками, які не є достатньо обов'язковими та не відповідають вимогам передбачуваності³⁸. Крім того, вимагається, щоб закон і процедура були точними та достатньої якості, щоб надати особі адекватний захист від свавільного

³³ Case of *Klass and Other v. Germany* (no. 5029/71, accept. 6 September 1978). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57510>; Case of *Malone v. UK, The United Kingdom* (no. 8691/79, accept. 2 August 1984). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57533>; Case of *Kruslin v. France* (no. 11801/85, accept. 24 April 1990). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57626>

³⁴ Case of *Jalloh v. Germany [GC]* (no. 54810/00, accept. 11 July 2006). §97. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-76307>; Case of *Prade v. Germany*, §35.55.

³⁵ Case of *Malone v. the UK*, §87.

³⁶ Case of *Kruslin v. France*, §32.

³⁷ Case of *Malone v. the UK*, § 68.

³⁸ Case of *Khan v. the United Kingdom* (no. 35394/97, accept. 12 May 2000). § 27–28. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-58841t>

втручання³⁹. Оцінюючи якість закону, Суд бере до уваги: правові основи заходу з огляду на гарантії справедливого судового розгляду, зосереджуючись на таких аспектах, як: майбутня небезпека, спостереження, яке має базуватися на представлених фактах, часові обмеження, дозвіл, повідомлення після припинення та нагляд за співісненням. При цьому Суд наголошує на чітких процедурах складання підсумкових звітів, що містять перехоплені розмови; запобіжні заходи, яких необхідно вжити для того, щоб передати записи в цілості для можливого огляду суддею (який навряд чи зможе перевірити кількість і довжину оригінальних плівок на місці) та захистом⁴⁰. Водночас, як зазначають європейські дослідники, крім цих процесуальних гарантій якості права та процедури, суд не розробив подальших критеріїв для вивчення шкідливих наслідків незаконних дій, що порушують цілісність даних, впливу сумнівних криміналістичних методів на слідчий процес або несприятливих наслідків незаконного доступу та збору даних на принцип презумпції невинуватості⁴¹.

Як позначає R. Stoykova, боротьбу систем кримінального правосуддя за досягнення балансу між гарантіями справедливого судового розгляду та необхідністю ефективного судового переслідування в процедурах цифрових доказів і щодо цифрових криміналістичних технологій яскраво продемонстровано у справі «Рук проти Німеччини» (Rook vs. Germany). У цьому кейсі розслідування хабарництва проти заявника призвело до отримання 78970 наборів телекомунікаційних даних і 14 мільйонів електронних файлів, які були отримані та зображені експертами цифрової криміналістики. Враховуючи цей переважний набір даних, першим питанням юридичної ваги було те, чи мали сторони обвинувачення та захисту можливість, час і ресурси для виявлення відповідних елементів для даних справи. Обвинувачення використовувало інструменти аналізу даних цифрової криміналістики, щоб ідентифікувати лише 28 телефонних розмов і 1100 файлів як такі, що стосуються справи. Під час розслідування адвокату було надано

³⁹ Case of Malone v. the UK, § 68, Case of Huvig v. France (no. 11105/84 accept. 24 April 1990). § 29. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57627>

⁴⁰ Case of Huvig v. France, §34. Emphasis mine.

⁴¹ Stoykova R. The right to a fair trial as a conceptual framework for digital evidence rules in criminal investigations. *Computer Law & Security Review*. Vol. 49, July 2023, 105801. P. 8. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0267364923000110>

доступ лише до відповідних файлів, роздрукованих на папері, і йому було відмовлено в доступі до списків із зазначенням вихідних даних з різних телефонних ліній. Після висунення обвинувачення сторона обвинувачення надала доступ до розшифрованих зображень на жорстких дисках, наданих захистом⁴².

У цій справі ЄСПЛ підтримав точку зору про те, що розголошення досудового процесу є необхідним з огляду на обсяги та складність даних. Проте суд визнав, що сторона обвинувачення не повністю дотрималася принципу рівності сторін і прав обвинувачених, оскільки: 1) не надала перелік необроблених даних на попередній стадії розслідування; 2) не надала доступ для захисту до використовуваного інструменту аналізу даних; 3) не вказала параметри пошуку для обґрунтування та розкриття логіки ідентифікованих релевантних даних. У цій справі та стосовно іншої справи суд встановив дві процесуальні гарантії для захисту, а саме мати можливість: (i) брати участь у визначенні критеріїв для визначення того, що може мати значення⁴³ і (ii) проводити подальші пошуки виправдувальних доказів⁴⁴.

Тож короткий тематичний огляд практики ЄСПЛ стосовно ситуацій, пов'язаних із цифровим розслідуванням, ще раз продемонстрував вразливість питань балансу різних цінностей в кримінальній процедурі як на рівні закону, так і практики.

2. Характеристика стратегічного та тактичного рівнів управління ризиками цифровізації кримінального провадження

На шляху невідвортної діджиталізації саме перед законодавцем постає завдання забезпечення системного, послідовного, орієнтованого на права людини підходу до подальшого «цифрового оснащення» судочинства та його процесуальної адаптації до діджитал-середовища з метою отримання якісного результату у вигляді цифрової трансформації кримінального судочинства, що відповідатиме вимогам європейських стандартів у цій царині. Тож саме на законодавчому рівні як ключовому етапі процесу правового регулювання кримінальних процесуальних відносин має застосовуватись

⁴² Case of Sigurður Einarsson and Others v. Iceland (no. 39757/15, accept. 4 June 2019). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-193494>; Case of Rook v. Germany (no. 1586/15, accept. 25 July 2019). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-194614>

⁴³ Case of Sigurður Einarsson and Others v. Iceland, § 90; Rook v. Germany, §§ 67, 72.

⁴⁴ Case of Sigurður Einarsson and Others v. Iceland, § 91.

РОП як методологічна основа формування нормативної основи процесу ЦКП. В цьому аспекті наведемо вислів І. Тітко про те, що «діяльність законодавця з нормативної регламентації кримінальних процесуальних відносин має серед іншого бути спрямованою на усунення, згладжування конфліктів інтересів, з метою уникнення пов'язаних із ними негативних явищ»⁴⁵. Таке твердження є цілком дотичним до прогнозування та попередження нормотворцем можливих негативних наслідків ЦКП як певного різновиду конфлікту процесуальних інтересів. У свою чергу, правозастосовний рівень управління конфліктом інтересів передбачає реалізацію наданих законодавцем методів учасниками кримінальних процесуальних правовідносин⁴⁶.

Видається, що нормативні засоби управління ризиками ЦКП є різноплановими за своїм функційним навантаженням в загальному механізмі правового регулювання та зводяться як до загальних положень кримінального процесуального законодавства – конструктивних елементів запобігання чи мінімізації ризиків ЦКП в перебігу кримінальної процедури (наприклад, у контексті недопущення безпідставного чи необґрунтованого обмеження прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження під час застосування цифрових технологій такими загальними нормативними гарантіями будуть: визначення мети, підстав, строків, суб'єктів та порядку обмеження основоположних прав людини з можливістю судового оскарження таких дій тощо), так і якості унормування конкретних «цифрових» інститутів кримінальної процедури (дотримання розумної межі ЦКП, надання нормативних інструментів упередження ризиків ЦКП та керування негативними наслідками, у випадку їх настання).

Зазначимо, що в загальному процесі правового регулювання не можна недооцінювати інструментальну роль правозастосування як засобу індивідуалізації правових приписів. «Якщо в процесі нормотворчості створюються норми права, що містять загальні правила поведінки, то застосування норм права продовжує правове регулювання, розпочате нормотворчістю, на рівні конкретних

⁴⁵ Тітко І. А. Нормативне забезпечення та практика реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 – Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : 2016. С. 77.

⁴⁶ Там само. С. 77–79.

життєвих ситуацій⁴⁷». Відповідно, обрання та реалізація необхідних у конкретній ситуації нормативних засобів керування ризиками ЦКП відбувається саме під час ухвалення процесуальних рішень суб'єктами кримінального провадження⁴⁸, коли затребуваним є зважливий підхід при вирішенні «цифрових» питань у конкретній правовій ситуації чи реалізації дискретних повноважень з урахуванням РОП, про що більш докладно піде далі.

Викладене дозволяє виділити нам 2 рівня управління ризиками діджиталізації у сфері кримінальних процесуальних правовідносин: **законодавчий** та **правозастосовний**. А з огляду на функціональне навантаження зазначених рівнів у загальному механізмі керування ризиками ЦКП, дозволимо собі позначити їх як **стратегічний** та **тактичний** рівні реалізації РОП ЦКП⁴⁹.

⁴⁷ Загальна теорія права : підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. К. : Ваіте, 2015. С. 236.

⁴⁸ На правореалізаційному рівні ми обмежимо суб'єктів керування ризиками ЦКП лише особами, що наділені владними повноваженнями приймати процесуальні рішення, з огляду на публічний характер царини кримінального провадження та ключову роль саме правозастосування у реалізації нормативних приписів. Як і нормотворчість, правозастосування є прерогативою учасників кримінальних процесуальних відносин, наділених владними повноваженнями. Водночас слід підкреслити, що в правовому регулюванні – у певних межах та формах – беруть участь й інші суб'єкти права, які зацікавлені в правовому упорядкуванні суспільних відносин і використовують для цього необхідні юридичні засоби і способи. Однак у контексті РОП який у публічній площині ЦКП реалізується лише на державному рівні, ми залишаємо « поза орбітою » керування ризиками ЦКП всю іншу правореалізаційну діяльність учасників кримінального провадження, які не наділені владними повноваженнями, та по суті є «користувачами» результатів процесу ЦКП. Наприклад, практика реалізації, потерпілим свої цифрових прав, зокрема онлайн подання заяви про вчинення кримінального правопорушення, захисником процесуальної комунікації із слідчим в електронній формі тощо звісно є предметом вивчення у контексті питань ЦКП як показник якості нормативної основи ЦКП, втім не охоплюється змістом «керування ризиками ЦКП» з огляду на позначений державний рівень реалізації політики ЦКП.

⁴⁹ В науці менеджменту окрема увага приділяється стратегічному та тактичному рівням управління. Автори класичного підручника з менеджменту зауважують, що слово «стратегія» походить від грецького «strategos» – «містецтво генерала» і саме strategos дозволило Олександру Македонському підкорити багато народів та територій. Стратегічне управління (планування) має справу із розробкою та впровадженням всебічного плану, призначенням якого є забезпечити здійснення місії і досягнення цілей організації [Mescon M., Albert M., Khedouri F., Management, Third Edition Harper-Row, Publishers, N.Y., 1988. p. 181]. Саме на стратегічному рівні визначаються мета та методи РОП ЦКП, а із можливих альтернативних варіантів обирається єдина стратегія – загальний, всебічний план досягнення мети [Там само, Р. 490], реалізація якої дозволить досягти бажаного результату для ЦКП. Реалізацію

Якщо під поняттям «стратегія» спрощено розуміти певний генеральний план як досягти мету, то така стратегія чи генеральний план розумної ЦКП з урахуванням РОП на макрорівні закладається в нормах кримінального процесуального законодавства (наприклад, нормативні механізми забезпечення гарантій прав учасників процесу під час цифрового розслідування). Відповідно на законодавчому рівні держава скеровує процес ЦКП та забезпечує правозастосовників належним нормативним інструментарієм керування ризиками ЦКП за конкретних фактичних обставин (*ad hoc*).

На рівні ж правозастосування (мікрорівень) відбувається суто тактичне керування ризиками ЦКП у спосіб правильного (розумного, вчасного, справедливого) обрання та реалізації необхідних і достатніх нормативних засобів з тих, що задані законодавцем (на стратегічному рівні) для упередження настання негативних наслідків у конкретній фактичній ситуації (*ad hoc*).

Звісно такий підхід є певним чином умовним, адже на кожному рівні можна також виділяти елементи, що мають як стратегічне, так і тактичне значення в загальній системі. Втім у контексті процесу керування ризиками ЦКП запропоноване нами виділення стратегічного та тактичного рівнів відображає об'єктивний характер кореляції законодавчого та правозастосовного рівня, які знаходяться в об'єктивному взаємозв'язку та взаємозалежності як норма права та

обраної стратегії мають забезпечити політика (загальне керівництво для дій і прийняття рішень, яке полегшує досягнення цілей), процедури (описує дії, які вжити в конкретній ситуації) та правила (точно визначає, що повинно бути зроблено в специфічній одиничній ситуації), які також продукуються на цьому рівні [Там само, Р. 204–206]. В нашій концепції це завдання виконує законодавець.

У розвиток стратегії розробляється тактика (в перекладі с давньо-грецької – «такий, що стосується побудови військ», «лад та розташування») – короткострокова стратегія досягнення мети [Там само, Р. 490], яка розрахована на більш короткий термін та має швидкі результати, які співвідносяться з певними діями [Пастух К. В. Стратегічне управління : конспект лекцій для студентів бакалавріату всіх форм навчання спеціальності 281 – Публічне управління та адміністрування / К. В. Пастух ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. С. 18–19]. Відповідно до нашого бачення, на тактичному рівні знаходяться правозастосувач (правозастосовник). На нашу думку, дуже точно передають співвідношення стратегії та тактики шахи – логічна гра, що поєднує в собі елементи мистецтва, науки і спорту, у якій стратегія охоплює підготовку і здійснення систематичного, послідовного впливу на позицію противника, що розвивається, а тактика – сукупність прийомів і способів виконання окремих шахових операцій, які входять у стратегічний план та його завершують.

практика її застосування⁵⁰. Інакше кажучи, і стратегія, і тактика відповідають за те, «як» досягти мети ЦКП, мінімізувавши настання негативних наслідків, але стратегія – це те, як в цілому досягти мети, а тактика – це те, як конкретно досягти мети за конкретних правових та фактичних умов. Водночас оцінка ризиків, що супроводжують ЦКП, має стати одним із основних методів як для законодавця, так і правозастосовника.

РОП має стати основним інструментом при формуванні нормативної основи ЦКП, що надасть можливість прогресу цієї царини з використанням позитивних здобутків цифрових технологій і при цьому максимально упередити можливі порушення прав людини, пов'язаних із ризиками ЦКП. Створення належної правової основи ЦКП з точки зору РОП передбачає ухвалення системи послідовних високоякісних законодавчих рішень – кримінальне процесуальне законодавство має задавати такі правила «гри», що будуть розумно адаптуватися до цифрового середовища та на макрорівні забезпечувати від можливих негативних наслідків за усіма напрямками ЦКП.

А саме, наприклад, вирішуючи питання про правове значення результатів, вироблених технологіями ШІ, для доказування у кримінальному провадженні, законодавець перед унормуванням має пройти всі аналітичні етапи ідентифікації можливих небезпек з урахуванням масиву даних щодо якості та перевірності конкретної технології, зважуючи його очікуваний позитивний ефект та можливі загрози. У разі визначення рівня загроз як допустимого, забезпечити необхідні гарантії попередження чи мінімізації ризиків, що розумно прогноуються.

При цьому управління ризиками ЦКП на правотворчому (стратегічному) рівні структурно передбачає, по-перше, концептуальну оцінку співмірності можливих загроз (ризиків) конкретного цифрового рішення до його позитивного очікуваного ефекту (стратегічний

⁵⁰ Як ми вже наголошували у попередніх публікаціях взаємообумовленість якості норми права та практики її застосування є цілком очевидною з позиції феноменологічного підходу до дослідження якості норм права Див. докладніше [Єдність судової практики у вимірі стандартів якості кримінального процесуального законодавства України : монографія / за заг. ред. О. Г. Шило. Харків : Право, 2021. С. 130–131].

У контексті питань ЦКП якість нормативної основи цього процесу не може оцінюватися у відриві від практики його застосування. Відповідно саме аналіз правозастосовної практики забезпечує зворотній зв'язок ефективності реалізації РОП ЦКП на стратегічному рівні як нормативного інструментарію та у разі потреби звертатись до потрібної нормативної корекції.

етап вирішення питання щодо допустимості можливого ризику (ризиків))⁵¹. По-друге, проектування необхідних нормативних механізмів, сукупність яких упередить чи знизить можливість настання негативних ефектів (етап проектування) та, по-третє, суто унормування прийнятого рішення (юридико-технічний етап).

Так, наприклад, на стратегічному рівні при реалізації вектора ЦКП, що пов'язаний із запровадженням електронного документообігу в кримінальному провадженні, з урахуванням загального рівня низької цифрової компетентності громадян у сучасному суспільстві дублювання певних процесуальних документів у письмовій формі (гібридний документообіг) видається найменш обтяжливим засобом, ніж повний перехід на електронне документування, що може поставити під загрозу реалізацію права на захист через обмеження права на «вивчення письмового документа». Своєю чергою, певні виключення з обрядності правосуддя під час воєнного стану (зокрема, допущення учасників процесу та суд до дистанційного розгляду з використанням власних технічних засобів) є розумним компромісом на шляху до забезпечення безперебійного функціонування правосуддя.

Етап проектування поміж суто розробки нових норм (цифрове нововведення) передбачає необхідність аналізу кримінального процесуального законодавства (чинного нормативного механізму) на предмет наявності необхідної сукупності процесуальних гарантій⁵²

⁵¹Така оцінка передбачає проходження тривірневого тесту, а саме надання відповідей на питання: (1) який очікується ефект від конкретного цифрового рішення (кореляція ефективності вирішення завдань кримінального провадження тих чи інших цінностей); (2) якими є можливі ризики (небажані ефекти) від такого рішення у правозастосовній діяльності (які інтереси можуть зазнати шкоди через такі ризики); (3) чи є такі ризики домірні позитивному ефекту-прогнозу від прийнятого рішення (розумність рішення у вузькому сенсі).

⁵² Не вдаючись у дискусію щодо поняття та сутності процесуальних гарантій, яка мала місце в юридичній літературі та ще не знайшла свого розв'язання, позначимо, що, як правило, зміст процесуальних гарантій розкривається за допомогою таких засобів: 1) кримінальна процесуальна форма; 2) засади кримінального провадження; 3) процесуальний статус учасників кримінального провадження; 4) можливість застосування заходів забезпечення кримінального провадження; 5) прокурорський нагляд; 6) судовий контроль; 7) відомчий контроль; 8) інститут оскарження дій, рішень і бездіяльності органів і посадових осіб, що здійснюють кримінальне провадження; 9) юридична відповідальність учасників кримінального процесу та ін. [Кримінальний процес: підручник / О. В. Капліна, О. Г. Шило, В. М. Трофименко та ін.; за заг ред. О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2018. С. 19.]

як правових умов, що спрямовані на упередження ризикам прийнятого цифрового рішення (режим правової гарантованості мінімізації чи усунення прогнозованих ризиків є мінімальною, але обов'язковою умовою попередження ризиків ЦКП), в тому числі, наявності компенсаторних механізмів у разі настання небажаних наслідків («особа не має залишатись без будь-яких засобів захисту (справа «Фальк проти Нідерландів» (Falk v. the Netherlands)). Інакше кажучи, мова йде про відшукування у змісті наявних процесуальних гарантій необхідної «порції контролю», яка полягає у виборі одного з «типових» засобів, що сприяє зменшенню або усуненню ймовірності настання небажаних правових ефектів ризику. Результатом такої оцінки може стати певне коригування процесуальної форми («наявний стан не відповідає необхідному»). Адже, як влучно зазначає О. Кучинська, «наявність цілої системи юридичних гарантій, навіть закріплених законодавчо, ще не є свідченням якісного забезпечення прав особи. Закон у своїх нормах закріплює елементи системи гарантій лише статично. Водночас функціонування цієї системи тісно пов'язане та багато у чому зумовлене організаційною роботою органів державної влади, а також є невід'ємним від правосвідомості та правової культури населення й посадових осіб»⁵³.

Якщо ж рівень ризику є недопустимий та відсутня об'єктивна можливість усунути чи мінімізувати можливі ризики певного цифрового нововведення саме суб'єктом управління ризиками ЦКП, такий стан унеможливає конкретний сегмент ЦКП. Наприклад, законодавець має зобов'язати органи кримінальної юстиції використовувати лише безпечний зв'язок у дистанційному провадженні (як це зроблено, наприклад у ч. 3 ст. 336 КПК України, в якій закріплено імперативний припис про те, що застосовувані в дистанційному судовому провадженні технічні засоби і технології мають забезпечувати належну якість зображення і звуку, дотримання принципу гласності та відкритості судового провадження, а також інформаційну безпеку). Водночас, законодавець не може створити на рівні закону безпечний канал зв'язку. У разі ж, коли останній в принципі відсутній на даний час, перехід на дистанційний режим провадження є недопустимим з огляду на непомірний рівень ризику.

⁵³ Кучинська О. П. Поняття гарантій забезпечення прав учасників кримінального провадження. *Адвокат*. 2012. № 7(142). С. 4–8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/adv_2012_7_1

Тож стратегічний рівень керування ризиками ЦКП, передбачає, по-перше, принципове визначення можливості розвитку того чи іншого вектору ЦКП, а по-друге, розробку нормативного правового рішення та його запровадження в кримінальну процедуру.

Остаточню ж керування ризиками ЦКП відбувається на правозастосовному рівні. РОП тактично є затребуваним як за результатами, так і перед здійсненням діяльності певного обсягу, зокрема, для суб'єкта прийняття рішення про проведення процесуальних дій – посадові особи або державного органу (суду), результат яких може виявитися непередбачуваним і негативним⁵⁴ чи реалізації дискретних повноважень з урахуванням РОП. Адже не тільки законне, а й розумне застосування «розумного» закону здатне забезпечити ефективне індивідуальне правове регулювання, оптимально збалансувати суперечливі інтереси з максимальним забезпеченням прав та законних інтересів особи – пріоритетів в контексті правозахисної ідеології кримінального процесу. Інакше кажучи, розумність як вектор правозастосування означає, що в межах, визначених законом, під час реалізації своїх дискретційних повноважень особою, що приймає рішення, має прийматися таке оптимальне з позиції здорового глузду рішення, в якому б збалансовано поєднувалися інтереси ефективного вирішення завдань кримінального провадження з максимально можливим в конкретній ситуації забезпеченням прав і законних інтересів осіб, щодо яких такий акт приймається (мінімізуючи можливі негативні наслідки для їх прав та свобод).

Яскравим прикладом об'єктивної потреби забезпечувати розумний підхід до керування ризиками ЦКП є ситуації, пов'язані з вирішенням питання щодо доцільності дистанційної форми провадження у конкретній правовій ситуації. На правозастосовному рівні потенціал керування ризиками дистанційного провадження полягає у зваженому та розумному процесуальному рішенні, яке б базувалося на індивідуальному підході як до розв'язання питання про саму можливість дистанційного формату провадження з урахуванням ситуативної конкретики правової ситуації (*ad hoc*), так і до організації побудови дистанційного засідання.

⁵⁴ Касапоглу С. О. Реалізація норм кримінального процесуального права : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09. НТУ «Дніпровська політехніка», Дніпро, 2019; Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2019. С. 311–312.

У контексті прийняття рішення про дистанційне слухання відповідно до дороговказів керівних принципів СЕРЕЖ щодо відео-конференцв'язку: по-перше, держава має забезпечити визначеність національного закону (щоб законодавство давало судам достатні підстави у кожному конкретному випадку вирішувати, чи може або повинно слухання проводитись дистанційно (п. 1)); по-друге, саме на суд покладається обов'язок визначити, чи проведення дистанційного слухання є обґрунтованим і відповідним з погляду конкретних обставин справи (*ad hoc*), а також обґрунтувати своє рішення (п. 2). Приблизні критерії для *ad hoc* розгляду дистанційних судових проваджень встановлені на міжнародному рівні та вимагають надати оцінку щодо: тривалості можливого відкладення, потенційної шкоди для сторін (особливо обвинуваченого, у тому числі позбавленого волі), суті справи, її складності, необхідності перекладу, технічних та організаційних можливостей суду та сторін процесу, забезпечення конфіденційного спілкування підсудного з його адвокатом та ін.⁵⁵

При цьому у контексті меж дискретності вирішення питання щодо проведення дистанційних слухань міжнародні експерти націлюють на певний компроміс «між вимогою забезпечення чіткості та передбачуваності рішень і пропозицій, з одного боку, та гнучкістю прийняття рішень залежно від справи – з іншого. Перше є невід'ємною частиною запобігання ухваленню свавільних рішень та непередбачуваним результатам для користувачів судових послуг згідно з принципом правової визначеності. Друге дозволяє забезпечити судовий розсуд та врахувати особливості справи, а також місцезнаходження, тип та розмір суду»⁵⁶

⁵⁵ The Functioning of Courts in the Aftermath of the Covid-19 Pandemic. Discussion Paper. 28 May 2020. Drafted by prof. Rachel Murray for the OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. Retrieved from <https://ceeliinstitute.org/wp-content/uploads/2020/06/The-Functioning-of-the-Courts-in-the-Aftermath-of-the-COVID-19-Pandemic.pdf>. P. 13.

⁵⁶ Там само. P. 14

Щодо більш докладної алгоритмізації підстав для прийняття рішення вважається доцільним, зокрема унормування чітких критеріїв, що передбачають свободу розсуду суддів щодо розгляду «невідкладних справ». Такі критерії мають бути об'єктивними, справедливими та чіткими, а також вони не повинні підривати незалежність судової влади або бути дискримінаційними; прозорими та доступними іншим для проведення консультацій, зокрема з представниками адвокатської професії та їхніми асоціаціями. Визначаючи, що є терміновим, слід враховувати такі випадки, коли обвинувачені перебувають в (досудовому) ув'язненні, випадки, коли жінки або інші вразливі групи вимагають негайного захисту від (домашнього) насильства (зокрема, під час ув'язнення у період карантину), інші невідкладні

Інакше кажучи, «на вагах» розумності, покликаної оптимально зрівноважити особисті та суспільні інтереси, цього разу опиняються дві цінності – право особи на справедливий судовий розгляд та інтереси кримінального провадження у вигляді своєчасного вирішення його завдань. Показником їх оптимального «зважування» є належне мотивування прийнятого рішення, що переконувало б учасників процесу, щодо яких такий акт прийнято, в тому, що для вирішення завдань кримінального провадження обрано такий варіант поведінки, що найменшою мірою обмежує реалізацію їхніх прав та законних інтересів. Одночасно саме мотивування часткової чи повної відмови у задоволенні клопотань учасників процесу про дистанційну участь у процесі, а також встановлений в законі механізм оскарження такого рішення запобігає свавіллю при їх вирішенні, а значить стоїть на заваді порушення цифрових прав учасників процесу (зокрема, на віддалену участь у процесу, коли це розумно допустимо).

У контексті розумного правового регулювання та правозастосування не можемо залишити поза увагою питання пріоритетності цінностей у кримінальному провадженні, яке виступає відповідним критерієм прийняття низки цифрових правових рішень.

Як вже зазначалось, у контексті парадигми верховенства права в будь-якій правовій державі беззаперечним пріоритетом кримінальної процедури є права та свободи людини, що обумовлює мінімізацію втручання у приватну сферу. Втім війна внесла свої корективи у механізм балансування, поставивши принаймні два ціннісні виклики – забезпечення інтересів національної безпеки та безпеки осіб, втягнутих в орбіту кримінального провадження. Війна стала «додатковим викликом і очевидною винятковою обставиною, що закономірно детермінує легітимізацію превалювання суспільного, публічного над індивідуальним, приватним»⁵⁷. Одночасно, як слушно констатує В. Михайленко: «В умовах воєнного стану сфера національної кримінальної юстиції опинилася перед викликом

сімейні спори, а також справи, пов'язані з порушенням заходів щодо COVID-19, що завдають непоправної шкоди. Справи про тримання під вартою також слід вважати невідкладними [Особливості функціонування судів в умовах пандемії COVID-19: базовий посібник. Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ. Переклад здійснений за підтримки Координатора проєктів ОБСЄ в Україні. 2020. С. 22. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/9/0/483854.pdf>

⁵⁷ Дуфенюк О. М. Баланс цінностей та інтересів у кримінальному провадженні в умовах війни. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану*: матеріали науково-практичної конференції (Київ, 26 травня 2022 р.). Київ : НАВС, 2022. С. 66–70.

поєднання безперервного здійснення правосуддя для реалізації принципу невідворотності відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення з одночасним забезпеченням безпеки осіб, задіяних у кримінальному провадженні»⁵⁸.

Міркування щодо правомірності певних «воєнних» нормативних новацій, котрі відображають зміщення балансу в сторону посилення публічних цінностей та інтересів в кримінальній процедурі, вже неодноразово ставились нами та іншими дослідниками в правових публікаціях. Стосовно ж питань ЦКП позначимо те, що воєнний стан лише інтенсифікував цей процес та додав до порядку денного розгляд можливості перенесення в ординарну процедуру таких новацій, як то дистанційна участь особи у провадженні з використанням власних засобів, спрощення порядку фіксації процесуальних дій, оцифрування речових доказів та ін.⁵⁹

Викладене одночасно вимагає подальшого зважливого підходу та дослідження відповідної практики з метою напрацювання розумних правових рішень та формування єдності застосування закону. Цілком погоджуємось із тим, що «модель кримінального провадження не

⁵⁸ Михайленко В. Еволюція судової практики у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану: запобіжні заходи. *Юридична газета*. 03.05.2022. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/evolyuciya-sudovoyi-praktiki-u-kriminalnomu-provazhenni-v-umovah-voenogo-stanu-zapobizhni-zahodi.html>

⁵⁹ Глинська Н. В. Щодо окремих актуальних питань цифровізації кримінального провадження під час воєнного стану. *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи* : матеріали круглого столу (м. Львів, 23 верес. 2022 р.) / упор. І. В. Гловюк, Н. Р. Лашук, В. В. Навроцька, І. Р. Серкевич, Н. І. Устрицька. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 131–135 ; Глинська Н. В., Шило О. Г. Воєнний стан як виклик до прискорення цифровізації кримінального провадження. *Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки* : матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 12 травня 2022 р.) / редкол.: Л.М. Демидова (голов. ред.) та ін.; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В.В.Сташиса НАПрН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; Громад. організація «Всеукраїнська асоціація кримінального права». Харків : Право, 2022. С. 148–152; Марочкін О.І. Трансформація принципу безпосередності дослідження доказів судом у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану. *International scientific conference «The role of legal science in establishing a new world order in wartime and post-war period»* : conference proceedings, July 29–30, 2022. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2022. С. 258–261 ; Пашковський М. І. Розширення застосування дистанційного кримінального провадження: перспективи і виклики. *Правові питання епідемічної безпеки під час воєнного стану* : матеріали міжнар. круглого столу (м. Полтава, 16 червня 2022 р.) [електрон. наук. вид.] Харків, 2022. С. 144–149.]

повинна бути «кам'яною» і непорушною, а навпаки «живою», динамічною та гнучкою. Її корегування є закономірним етапом еволюції з урахуванням мінливості кримінальних процесуальних суспільних відносин, розвитку права, історичного та геополітичного контексту»⁶⁰.

За обмеженістю обсягом публікації ми, нажаль, не маємо змоги докладно зупинитись на таких елементах управління ризиками, як реалізація та моніторинг. В цьому сенсі лише вкажемо на те, що етап управління ризиками ЦКП передбачає проведення моніторинг-контролю⁶¹ – постійного перевіряння, наглядання, критичного спостереження чи визначання стану з тим, щоб ідентифікувати відхили від потрібного чи очікуваного рівня дієвості, що можна застосовувати до: (1) структури керування ризиком, (2) процесу керування ризиком, (3) ризику чи (4) засобу керування в процесі ЦКП. Ефективність РОП ЦКП залежить від способів (методів) контролю та своєчасного сповіщення про зміни у програмах управління ризиками. Водночас необхідним є і критичне аналізування – певні дії, які розпочинають, щоб визначити придатність, адекватність і результативність того, що розглядають, для досягнення поставлених цілей. Отже, потрібно регулярно здійснювати моніторинг та критичне аналізування ризиків ЦКП і засобів контролювання для перевірки того, що:

- припущення щодо ризиків ЦКП й надалі чинні;
- припущення, на яких базується оцінювання ризику (зокрема, зовнішнє та внутрішнє оточення), й надалі чинні;
- очікуваних результатів досягають;

⁶⁰ Дуфенюк О. М. Оптимум Парето у кримінальному провадженні на прикладі останніх «воєнних новел». *Українська кримінальна юстиція в умовах війни* : матеріали ІІІ (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 9–11 червня 2022 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів : ЛьвДУВС, 2022. С. 103–106.

⁶¹ Моніторинг-контроль за вжитими заходами передбачає аналіз ефективності вжитих заходів; життя в разі потреби додаткових або повторних заходів та має здійснюватися на постійній (безперервній) основі з метою підтримання в актуальному стані інформації щодо дієвості вжитих заходів з мінімізації або усунення ризиків ЦКП та життя в разі потреби додаткових заходів з управління ними. Надзвичайно важливою є наскрізна аналітика правозастосовних процесуальних рішень з цифрових питань, що приймаються по кожному кримінальному провадженню. Йдеться про оцінку практики реалізації цифрових нормативних змін, отримання релевантних даних щодо аналізу впливу застосування ЦТ на дотримання прав осіб, результатів оперування цифровими доказами, результативність цифрових слідчих дій тощо.

– результати оцінювання ризику узгоджуються з наявним досвідом;

– методики оцінювання ризику належно застосовують;

– заходи щодо обробляння ризиків є результативними⁶².

Зупинимось на особливостях моніторингу-контролю на стратегічному (законодавчому) рівні. Так, Закон України «Про правотворчу діяльність»⁶³ (не набрав чинності) визначає також правила дії нормативно-правових актів, усунення прогалин, подолання колізій у нормативно-правових актах та здійснення контролю за реалізацією нормативно-правових актів⁶⁴. Цим законом вводиться правовий моніторинг – це систематична комплексна контрольна діяльність, спрямована на відстеження, аналіз та оцінку реалізації прийнятих нормативно-правових актів щодо: 1) уведення їх у дію в повному обсязі (набрання нормативно-правовими актами чинності, реалізації норм права, викладених у їх перехідних положеннях, прийняття (видання) підзаконних нормативно-правових актів, спрямованих на реалізацію нормативно-правових актів, щодо яких проводиться правовий моніторинг); 2) досягнення запланованих цілей нормативно-правового регулювання, їх впливу на суспільство та (або) на окремі соціальні групи, сектори чи галузі, а також визначення соціальних, правових, політичних, економічних, екологічних, адміністративних та (або) інших можливих запланованих наслідків чи виявлення незапланованих наслідків. Законом встановлюються його суб'єкти, складові, строки, етапи, а також регламентуються наслідки здійсненого правового моніторингу нормативно-правового акта.

Новацією в Україні є онлайн-моніторинг⁶⁵ нормативно-правових актів, який запровадило Міністерство юстиції України. Відомо, що

⁶² ДСТУ ІЕС/ISO 31010:2013 "Керування ризиком. Методи загального оцінювання ризику". С. 4. URL: https://zakon.isu.net.ua/sites/default/files/normdocs/iso_31010.pdf

⁶³ Про правотворчу діяльність : Закон України від 24.08.2023 р. № 3354-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>

⁶⁴ Після проведеного нами системно-структурного аналізу Закону України «Про правотворчу діяльність» видається, що законодавець до нього «вбудував» ризик-орієнтований підхід.

⁶⁵ "Онлайн-моніторинг" – це платформа для збору та аналізу інформації в межах роботи над моніторингом нормативно-правових актів, який здійснюється Міністерством юстиції України. Запровадження платформи "Онлайн-моніторинг", за задумом розробників, надасть можливість на 100% цифровізувати процес написання моніторингового звіту та покращити якість написання концепцій та проєктів НПА. «Закони змінюєш ти» – основний слоган платформи «Онлайн-моніторинг». Це цифрова платформа Мін'юсту для моніторингу нормативно-правових актів. Тепер кожен

впровадження моніторингу правозастосування передбачає збір, узагальнення, аналіз та оцінку інформації для прийняття, зміни або скасування нормативно-правових актів. Так, Директорат правосуддя та кримінальної юстиції Міністерства юстиції України із грудня 2020 р. здійснює моніторинг впровадження та аналіз ефективності прийнятих нормативно-правових актів у сферах правового регулювання, зокрема виконання судових рішень, судоустрою та судочинства, кримінальної юстиції, а серед його основних завдань: здійснення моніторингу та оцінювання результатів реалізації державної політики, розроблення пропозицій щодо її продовження або коригування; здійснення моніторингу впровадження та аналізу ефективності прийнятих законодавчих та інших нормативно-правових актів у сфері відання Директорату.

Щодо тактичного (правозастосовного) рівня, то, на нашу думку, таким моніторингом-контролем цілком справедливо має стати тестування, пілотні проекти ЦКП за новими напрямками. Так, А. Столітній, представив концепцію інформаційно-телекомунікаційної системи Державного бюро розслідувань (ІТС ДБР)⁶⁶, запропонував серед сімох послідовних етапів запровадження пілотного проекту ІТС ДБР (апробація електронної системи у формі пілотного проекту в одному з територіальних підрозділів ДБР строком від 1 до 3 місяців; проведення (за потреби) коригування програмного забезпечення ІТС ДБР відповідно до отриманих зауважень). На нашу думку, ДБР – як державний правоохоронний орган, на який покладаються завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до його компетенції, і є тим правозастосувачем, який має провести моніторинг-контроль ризиків ЦКП шляхом тестування ІТС ДБР (відповідно до концепції А. Столітнього).

зацікавлений має розширені і спрощені можливості брати участь у формуванні державної правової політики – долучитися до написання цих нормативно-правових для подальшого опрацювання фахівцями [Онлайн-платформа збору та аналізу інформації / Головна. URL: <https://www.platforonline.com.ua/>]

⁶⁶ Столітній А. В. Концепція Інформаційно-телекомунікаційної системи Державного бюро розслідувань. *Полтавський правовий часопис*. 20221. № 2. С. 50–61. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?c21com=2&i21dbn=ujrn&p21dbn=ujrn&image_file_download=1&Image_file_name=PDF/aymvs_2019_2_4.pdf

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи викладене, сформулюємо ключові тези у контексті реалізації етапу управління ризиками ЦКП в умовах воєнного стану в Україні.

Кульмінаційним етапом реалізації РОП ЦКП є управління ризиками, виявленими на тому чи іншому напрямі ЦКП, котрий передбачає вжиття заходів щодо своєчасного реагуванні на ризик шляхом мінімізації або усунення чинників, які призвели або можуть призвести до їх виникнення, а також наслідків прояву таких ризиків, та складається з наступних елементів: прийняття та реалізація цифрового правового рішення як основного правового засобу керування ризиками ЦКП; моніторинг-контроль за вжитими заходами.

При прийнятті будь-якого цифрового правового рішення необхідним є зважування позитивних здобутків використання в кримінальному провадженні тієї чи іншої цифрової технології з рівнем ризику можливого завдання шкоди тим же самим чи іншим охоронюваним законом цінностям (на мікрорівні – у ракурсі ситуаційної конкретики кримінального провадження; на макрорівні – стосовно загальної допустимості ризику певної якісної та кількісної визначеності у контексті всієї кримінальної процедури як соціального інституту). При цьому ланцюг зважування позитивного та можливого негативного ефекту як своєрідний тест на пропорційність не є прямо-лінійним та вимагає синхронізації чи аксіологічного «балансування» конкуруючих інтересів в кримінальному провадженні. Критерієм правомірності цифрового правового рішення з урахуванням РОП виступає правова засада розумності як певна квінтесенція ідеї соціального компромісу між різними законними інтересами. Стандарти та засоби попередження ризиків ЦКП є різноплановими та похідними від правового механізму балансування приватного і публічного інтересу в кримінальному провадженні.

Стратегія ЦКП з урахуванням РОП передбачає ухвалення системи послідовних високоякісних законодавчих рішень, спрямованих на те, щоб кримінальне процесуальне законодавство задавало такі правила «гри», що будуть розумно адаптовані до цифрового середовища та на макрорівні забезпечувати від можливих негативних наслідків за усіма напрямками ЦКП.

Управління ризиками ЦКП на стратегічному (правотворчому) рівні структурно передбачає, концептуальну оцінку співмірності можливих загроз (ризиків) конкретного цифрового рішення до його позитивного очікуваного ефекту (стратегічний етап вирішення питань

ня щодо допустимості можливого ризику (ризиків)); проектування необхідних нормативних механізмів, сукупність яких упередить чи знизить можливість настання негативних ефектів (етап проектування) та суто унормування прийнятого рішення (юридико-технічний етап). Нормативні засоби управління ризиками ЦКП є різноплановими за своїм функційним навантаженням в загальному механізмі правового регулювання та зводяться як до загальних положень кримінального процесуального законодавства, так і якості унормування конкретних «цифрових» інститутів кримінальної процедури.

Етап проектування поміж суто розробки нових норм (цифрове нововведення) передбачає необхідність аналізу кримінального процесуального законодавства (чинного нормативного механізму) на предмет наявності необхідної сукупності процесуальних гарантій як правових умов, що спрямовані на упередження ризикам прийнятого цифрового рішення, в тому числі, наявності компенсаторних механізмів у разі настання небажаних наслідків.

Тактичний рівень реалізації РОП ЦКП спирається на вимогу розумності як вектор правозастосування, який націлює правозастосовника під час реалізації своїх дискреційних повноважень на прийняття в межах, визначених законом, оптимального з позиції здорового глузду рішення, в якому б збалансовано поєднувалися інтереси ефективного вирішення завдань кримінального провадження з максимально можливим в конкретній ситуації забезпеченням прав і законних інтересів осіб, щодо яких такий акт приймається (мінімізуючи можливі негативні наслідки для їх прав та свобод). На тактичному рівні потенціал управління ризиками ЦКП полягає у зваженому та розумному процесуальному рішенні, що базується на індивідуальному підході із одночасним врахуванням самої можливості застосувати цифрові інструменти у кримінальне провадження з огляду на конкретну правову ситуацію (*ad hoc*), так і організаційної побудови цифрового сегменту кримінального провадження.

Воєнний час певним чином скорегував акценти у балансуванні цінностей у кримінальній процедурі, детермінував зміщення балансу в сторону посилення публічних цінностей та інтересів в кримінальній процедурі, та одночасно інтенсифікував процес ЦКП, додавши до порядку денного питання можливості та доцільності перенесення в ординарну процедуру певних цифрових новацій, як то дистанційна участь особи у провадженні з використанням власних засобів, спрощення порядку фіксації процесуальних дій, оцифрування речових доказів та ін. Процес ЦКП під час воєнного стану має бути покро-

ковим (поміrkованим) та реалізуватись із дотриманням загальних засад кримінального провадження.

АНОТАЦІЯ

Обрання цифровізації кримінального провадження одним із основних векторів трансформації кримінальних процесуальних правовідносин повністю відповідає об'єктивній реальності України – воєнному стану, який ускладнив виконання завдань кримінального провадження та став викликом для національної кримінальної юстиції. Більше того необхідність інтенсифікації процесу цифровізації кримінального провадження обумовлюється чисельністю позитивних різнопланових очікувань, котрі є цінними як у контексті забезпечення гарантій справедливої процедури, зокрема, права доступу до правосуддя, прозорості, швидкості та оперативності, так і в контексті інтегрального публічного інтересу щодо підвищення ефективності діяльності суб'єктів кримінального провадження при вирішенні його завдань. Це обумовлює доцільність екстраполювання на процес цифровізації кримінального провадження популярної у світі концепції ризик-орієнтованого підходу як засобу зниження ризику виникнення кризових явищ і розроблення державних програм у галузі цифровізації кримінального провадження із запобігання небажаним подіям і їх ліквідації. Основними елементами (етапами) цього процесу є сукупність елементів, що перебувають між собою у системному зв'язку: ризик-аналіз, оцінка та управління ризиками цифровізації кримінального провадження. Дослідження присвячено можливостям та визначенню стратегічного і тактичного напрямів управління ризиками цифровізації кримінального провадження в умовах воєнного стану в Україні.

Література

1. Великанова М. Співвідношення ризику з інтересом та правовідношенням. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 8. С. 10–14.
2. Висновок № 26 (2023) Консультативної ради європейських судів: Рухаючись вперед: використання асистивних технологій у судочинстві (Страсбург, 1 грудня 2023 року). URL: <https://hcj.gov.ua/page/vysnovku-kryes>
3. Глинська Н. В. Концептуальні засади визначення та забезпечення стандартів доброякісності кримінальних процесуальних рішень : монографія. Київ: Істина, 2014. 586 с.

4. Глинська Н. В. Ризик-орієнтований підхід до цифровізації кримінального провадження: окремі питання концептуалізації. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (3 листопада 2023 року) / упор. Р. М. Шехавцов. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. С. 58–67.

5. Глинська Н. В., Клепка Д. І. Цифровізація кримінального провадження: окремі аспекти концептуалізації (частина 1). *Питання боротьби зі злочинністю* / редкол.: В. С. Батиргарєєва (голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2022. Вип. 43. С. 24–44. URL: <http://pbz.nlu.edu.ua/issue/view/15815>

6. Глинська Н. В. Щодо окремих актуальних питань цифровізації кримінального провадження під час воєнного стану. *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи* : матеріали круглого столу (м. Львів, 23 верес. 2022 р.) / упор. І. В. Гловюк, Н. Р. Лашук, В. В. Навроцька, І. Р. Серкевич, Н. І. Устрицька. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 131–135.

7. Глинська Н. В., Шило О. Г. Воєнний стан як виклик до прискорення цифровізації кримінального провадження. *Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки* : матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 12 травня 2022 р.) / редкол.: Л. М. Демидова (голов. ред.) та ін. ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; Громад. організація «Всеукраїнська асоціація кримінального права». Харків : Право, 2022. С. 148–152.

8. Гловюк І. В. Пропорційність та механізм кримінально-процесуального регулювання: теорія і практика. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування*: колективна монографія / за заг. ред. Ю. П. Алєніна; відпов. за вип. І. В. Гловюк. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 12–39.

9. Данілова Е. І. Методологія ризик-орієнтованого підходу до управління економічною безпекою підприємства. *«Modern Economics»*. [Електронне наукове фахове видання]. 2018. № 12. С. 61–68. URL: <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/07/Danilova-E.-I..pdf>

10. Данильян О. Г. Методологія наукових досліджень : підручник. Харків : Право, 2019. 368 с.

11. ДСТУ ІЕС/ISO 31010:2013 "Керування ризиком. Методи загального оцінювання ризику". С. 4. URL: https://zakon.isu.net.ua/sites/default/files/normdocs/iso_31010.pdf

12. Дуфенюк О. М. Баланс цінностей та інтересів у кримінальному провадженні в умовах війни. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану* : матеріали науково-практичної конференції (Київ, 26 травня 2022 р.). Київ : НАВС, 2022. С. 66–70.

13. Дуфенюк О. М. Оптимум Парето у кримінальному провадженні на прикладі останніх «воєнних новел». *Українська кримінальна юстиція в умовах війни* : матеріали III (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 9–11 червня 2022 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів : ЛьвДУВС, 2022. С. 103–106.

14. Дуфенюк О. М. Правові механізми забезпечення балансу приватних та публічних інтересів у кримінальному провадженні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип. 4(45). С. 117–122.

15. Святошук Ю. О. Принцип пропорційності як необхідна складова верховенства права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Університет економіки та права «КРОК». Київ, 2015. 214 с.

16. Єдність судової практики у вимірі стандартів якості кримінального процесуального законодавства України : монографія / за заг. ред. О. Г. Шило. Харків : Право, 2021. 352 с.

17. Загальна теорія права : підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. К. : Ваіте, 2015. 392 с.

18. Касапоглу С. О. Реалізація норм кримінального процесуального права : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09. НТУ «Дніпровська політехніка», Дніпро, 2019 ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2019. 395 с.

19. Кримінальний процес: підручник / О. В. Капліна, О. Г. Шило, В. М. Трофименко та ін. ; за заг ред. О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2018. 584 с.

20. Кудрявцев О. Кримінальне судочинство: трансформації воєнного часу. *Юридична Газета online*. 2023. 31 серп. № 9–10 (767–768). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/kriminalne-sudochinstvo-transformaciyi-voennogo-chasu.html>

21. Кучинська О. П. Поняття гарантій забезпечення прав учасників кримінального провадження. *Адвокат*. 2012. № 7(142). С. 4–8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/adv_2012_7_1

22. Марочкін О. І. Трансформація принципу безпосередності дослідження доказів судом у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану. *International scientific conference «The role of legal science in establishing a new world order in wartime and post-war*

period» : conference proceedings, July 29–30, 2022. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2022. С. 258–261.

23. Михайленко В. Еволюція судової практики у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану: запобіжні заходи. *Юридична газета*. 03.05.2022. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/evolyuciya-sudovoyi-praktiki-u-kriminalnomu-provadžheni-v-umovah-voenogo-stanu-zapobizhni-zahodi.html>

24. Оніщенко Н. М. Аксіосфера сучасної держави та сприйняття права в суспільстві: проблеми теорії. *Проблеми філософії права*. 2008–2009. Том VI–VII. С. 49–53.

25. Особливості функціонування судів в умовах пандемії COVID-19: *базовий посібник*. Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ. Переклад здійснений за підтримки Координатора проєктів ОБСЄ в Україні. 2020. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/9/0/483854.pdf>

26. Пастух К. В. Стратегічне управління : конспект лекцій для студентів бакалавріату всіх форм навчання спеціальності 281 – Публічне управління та адміністрування / К. В. Пастух ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. 60 с.

27. Пашковський М. І. Розширення застосування дистанційного кримінального провадження: перспективи і виклики. *Правові питання епідемічної безпеки під час воєнного стану* : матеріали міжнар. круглого столу (м. Полтава, 16 чер. 2022 р.) [електрон. наук. вид.] Харків, 2022. С. 144–149.

28. Погребняк С. П. Тест на пропорційність. *Юрист України*. 2013. № 2. С. 5–10.

29. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24.08.2023 р. № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>

30. Рабінович П. Природне право: діалектика приватного й публічного. *Право України*. 2004. № 9. С. 61–63.

31. Размстаева Ю. С. Правові цінності: природа і особливості. *Правова доктрина – основа формування правової системи держави* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. "Правова доктрина України", Харків, 20–21 листоп. 2013 р. / Нац. акад. прав. наук України. Харків, 2013. С. 183–186. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/7161>

32. Репіна Ю. С. Етапи нормативного врегулювання використання технологій штучного інтелекту в кримінальній юстиції в Європей-

ському Союзі та в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. [Електронне наукове фахове видання]. 2024. № 1. С. 629–634. URL: http://lsej.org.ua/1_2024/152.pdf

33. Ризик-орієнтований підхід як нова парадигма системи. Управління техногенно-екологічною безпекою. URL: https://www.nas.gov.ua/text/pdfNews/Hrechaniinov_radiointerview_HolosKyieva.pdf

34. Столітній А. В. Концепція Інформаційно-телекомунікаційної системи Державного бюро розслідувань. *Полтавський правовий часопис*. 20221. № 2. С. 50–61. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/aymvs_2019_2_4.pdf

35. Тітко І. А. Нормативне забезпечення та практика реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 – Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : 2016. 484 с.

36. Чорнописька В. Проблема дефініції “правових цінностей” у сучасному науковому дискурсі *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. Серія : “Юридичні науки”. Т. 7, № 1, 2020. С. 89–93. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2020/may/21490/17.pdf>

37. Шевченко С. В. Принцип пропорційності у вітчизняній доктрині права: дискусійні та малодосліджені аспекти. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2019. Том 30(69) С. 103–110.

38. Штучний інтелект і технології можуть значно допомогти у роботі суддям, але не замінити їх, – Висновок КРЕС (28 грудня 2023 р.). URL: <https://ccu.gov.ua/novyna/syug-shtuchnyy-intelekt-i-tehnologiyi-mozhut-znachno-dopomogty-u-rob-oti-suddyam-ale-ne>

39. Юдківська Г. Принцип пропорційності в системі захисту прав людини. *Слово Національної школи суддів України*. 2015. № 4(13). С. 118–123.

40. Яновська О. Кримінальний процес під час воєнного стану: корективи, внесені війною в здійснення кримінальних проваджень. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1352467/>

41. Case of Lee Davies v. Belgium (no. 18704/05, accept. July 28, 2009). §§ 40–54. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-93822>

42. Case of Dragojević v. Croatia (no. 68955/11, accept. 15 January 2015). § 129.52. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=002-10328>

43. Case of Prade v. Germany (no. 7215/10, accept. 3 March 2016). §§ 34-35. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-160990>
44. Case of Klass and Other v. Germany (no. 5029/71, accept. 6 September 1978). URL <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57510>
45. Case of Malone v. UK, The United Kingdom (no. 8691/79, accept. 2 August 1984). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57533>
46. Case of Kruslin v. France (no. 11801/85, accept. 24 April 1990). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57626>
47. Case of Jalloh v. Germany [GC] (no. 54810/00, accept. 11 July 2006). § 97. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-76307>
48. Case of Khan v. the United Kingdom (no. 35394/97, accept. 12 May 2000). § 27-28. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-58841>
49. Case of Huvig v. France (no. 11105/84 accept. 24 April 1990). § 29. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57627>)
50. Case of Sigurður Einarsson and Others v. Iceland (no. 39757/15, accept. 4 June 2019). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-193494>
- Case of Rook v. Germany (no. 1586/15, accept. 25 July 2019). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-194614>
51. EU AI Act: First Regulation on Artificial Intelligence / European Parliament website [News. Updated: 14-06-2023 – 14:06]. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20230601STO93804/eu-ai-act-first-regulation-on-artificial-intelligence>
52. Mescon M., Albert M., Khedouri F., Management, Third Edition Harper-Row, Publishers, N.Y., 1988. pp. 777.
53. The Functioning of Courts in the Aftermath of the Covid-19 Pandemic. Discussion Paper. 28 May 2020. Drafted by prof. Rachel Murray for the OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. Retrieved from <https://ceeliinstitute.org/wp-content/uploads/2020/06/The-Functioning-of-the-Courts-in-the-Aftermath-of-the-COVID-19-Pandemic.pdf>
54. Stoykova R. The right to a fair trial as a conceptual framework for digital evidence rules in criminal investigations. *Computer Law & Security Review*. Volume 49, July 2023, 105801. P. 8. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0267364923000110>

Information about the authors:

Hlynska Nataliia Valeriivna

Doctor of Juridical Sciences, Senior Researcher,
Acting Head of the department of investigating problems of criminal
procedure and judiciary of the Academician Stashis Scientific Research
Institute for the Study of Crime Problems of the National Ukrainian
Academy of Law Sciences,
49, Hryhoriia Skovorody str., Kharkiv, 61002, Ukraine

Riepina Yuliia Serhiivna

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Researcher of the department of investigating problems of criminal
procedure and judiciary of the Academician Stashis Scientific Research
Institute for the Study of Crime Problems of the National Ukrainian
Academy of Law Sciences,
49, Hryhoriia Skovorody str., Kharkiv, 61002, Ukraine